

Recenzijos

Zigmas Zinkevičius,
Rinktiniai straipsniai, I-IV,
Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Mokslo ir
enciklopedijų leidybos institutas, 2002–2004

Ilgametis Vilniaus universiteto profesorius Zigmas Zinkevičius – produktyviausias pastarųjų dešimtmečių lietuvių kalbininkas. Be trijų dešimčių knygų (dauguma iš lietuvių kalbos istorijos, dialektologijos, istorinės gramatikos, onomastikos), mokslininkas yra parašęs daugybę straipsnių, kelias dešimtis lingvistinių pastabų. Straipsniai lietuvių ir užsienio kalbotyros leidiniuose dažnokai buvo skelbiami iš spaudai rengiamų ar parengtų knygų tematikos, o populiariuose žurnaluose ir laikraščiuose buvo dėstomos svarbiausios visuomenei reikšmingos mintys iš didesnių veikalų. Todėl profesorius skaitytojams pažįstamas ir kaip kalbos mokslo populiarintojas. Pirmasis toks straipsnis „Kaip žmonės išmoko rašyti“ buvo išspausdintas 1954 m. „Žvaigždutėje“. Kalbininkui visą laiką rūpėjo ir tautos reikalai: jo parašyta straipsnių ir valstybės ateičiai svarbiausiais švietimo klausimais.

Apžvalgoje sunku aprėpti tokią gausybę įvairių straipsnių, parašytų per 54 metus. Jie sudaro net keturis tomus. Pirmasis bendras straipsnis dėl ne-taisyklingų Vilniaus gatvių ir įstaigų užrašų dar studento paskelbtas „Tiesoje“, o paskutiniai – iš žurnalo „Baltistica“ XXXVII(1) (2002) ir pokalbis su žurnalistu, išspausdintas „Drauge“ (JAV) 2003 m. birželio 28 d. Rašiniai tomuose sugrupuoti pagal temas ir pateikiami chronologine tvarka. Neišvengiamai reikia ribotis: priminus svarbesniausias mokslinių straipsnių temas, daugiau vietos skirti rašiniams kalbos kultūros, švietimo, aktualiais visuomenei klausimais. Pastarieji atskleidžia profesoriaus visapusišką asmenybę, kuri jubiliejaus proga (2005 m. sausio 4 d. jam sukako 80 metų) nusipelno ne vien kalbininkų dėmesio.

I tome sudėti daugiausia specialistams skirti straipsniai ir studijos iš kalbos istorijos, istorinės gramatikos ir tarmių mokslo. Visuomenės švietimui pravarti „Lietuvos mokslo“ II t. (1994) skelbto rašinio apie buvusį lietuvių kalbos vartojimo plotą išvada: „Taigi istorija byloja ir mokslininkų tyrinėjimai patvirtina, kad dar XV a. pab.–XVI a. pr. lietuvių (baltų) kalba skambėjo mūsų protėvių gyventose vietose, jų sodybose tolokai į pietus,

pietryčius ir rytus nuo dabartinių Lietuvos sienų“ (p. 128). Deja, tas lietuvių etninių žemių plotas dėl nepalankių politinių procesų tolydžio siaurėjo.

II tome yra rašiniai apie kalbų vartojimą Lietuvos valstybėje nuo seniausių laikų iki šių dienų. Skyriuje „Valstybinė kalba“ daugiausia laikraščiuose ir žurnaluose spausdinti straipsniai apie slaviškąją kanceliarinę kalbą, lotynų kalbą viduramžių Lietuvoje, lenkų ir rusų kalbų vartojimą, valstybinės lietuvių kalbos statusą (įtvirtintą 1922 m. Konstitucijoje ir atkurtą Aukščiausiosios Tarybos 1988 m. lapkričio 18 d. nutarimu). Autorius pabrėžia: „Didžiausią reikšmę lietuvių tautai ir kalbai turėjo tautinės Lietuvos valstybės susikūrimas po Pirmojo pasaulinio karo. Tik tada pirmą kartą ilgoje mūsų tautos istorijoje lietuvių kalba tapo valstybine kalba šių dienų supratimu. Ji buvo įvesta į visas valdžios įstaigas ir greit suklestėjo, tapo prestižinė“ (p. 31). Tolesniuose skyriuose specialistams skirti straipsniai ir studijos apie lietuviškų raštų kalbą nuo seniausių autorių iki XX a. Iš populiarių minėtini „Gimtajame žodyje“ 1992 m. skelbti straipsniai apie Lietuvos valstybės sunykimo pragaištingus padarinius lietuvių kalbai: nuo Liublino unijos 1569 m. stiprėjantį lenkinimą, po paskutinio valstybės padalijimo 1795 m. prasidėjusį rusinimą ir lietuvių kalbos persekiojimą, priešiniams jam, knygnešius, daraktorius, lietuvių kalbos ploto siaurėjimą iš rytų, pietų ir vakarų, rašomosios kalbos užteršimą lenkybėmis.

Dar sunkesni laikai mūsų gimtajai kalbai apibūdinami straipsnyje „Atsigręžus į praeitį“, skelbtame „Literatūroje ir mene“ 1988 m. lapkričio 19 d. Apie lietuvių kalbos padėtį sovietinės okupacijos metais laikraštis rizikavo pasakyti teisybę tik prasidėjus išsivaduojamajam sąjūdžiui. Iš ilgametės partitės Vilniaus universitete profesorius rašė: „Lituanistams skaudu buvo matyti, kaip nuo pat pirmųjų pokario metų lietuvių kalba stumiama iš viešojo gyvenimo. Pradėta nuo partinių ir valstybinių sferų, greit tas procesas apėmė tarpžinybinį susirašinėjimą, daugelio žinybų kanceliarijas, paskui mokslo, gamybos, transporto sritį, buitinių patarnavimą <...> Lietuvių kalba savo respublikoje greit tapo antraeilė. Imta ją diskriminuoti, o rusų kalbą visai pateguoti. Prieita iki to, jog pastaruoju laiku studentams rusistams (lyginant su lituanistais) buvo mokamos didesnės stipendijos, rusų kalbos mokytojams 15 proc. padidintas atlyginimas <...>“ (p. 437). Vykdomą rusinimą, visai patatinant dvikalbystę, buvo mėginama pagrįsti „nemokšų išrasta kalbų susiliejiimo teorija (iš tikrųjų kalbos gali viena į kitą įsilieti, o ne susilieti)“ (p. 438). Skaudūs okupacijos padariniai mūsų gimtajai kalbai išsamiai aptarti ir rašinyje „Lietuvių kalbos vartojimo sferos siaurėjimas“ (1994), kur primenama, kad „Oficiali dvikalbystė visur buvo tyliai sukama į rusišką

vienkalbystę“ (p. 460). Ta pačia tema ir straipsnis „Lietuvių kalbos naikinimas ir lituanistikos varžymas“ (1999, p. 488–498).

Skyriuje „Rytų Lietuva“ mokslo ir populiarinieji rašiniai (taip pat rusų ir vokiečių kalbomis) apie šio krašto kalbų padėtį, nutautinimą per rusų ir lenkų okupacijas, diskusijos dėl dabar Vilniaus krašte vartojamos lenkų kalbos ir jos atsiradimo. Profesorius nurodo, kad „Žymesnio etninio krašto gyventojų pasikeitimo iš viso nėra buvę, pakito tik žmonių kalba“, ir primena lenkų mokslininkės H. Turskos, tarpukariu tyrusios lenkų kalbos atsiradimą Vilniaus krašte, išvadą: „Vilniaus apylinkių kaimuose lietuvių kalba pradėjusi nykti tik nuo XIX a. trečiojo ketvirčio. Ji teigia, kad tyrinėjimo metu senosios kartos žmonės dar geriau ar prasčiau mokėję kalbėti lietuviškai“ (p. 504). Ištyręs Rytų Lietuvos istoriją, dabartinę šio krašto padėtį Z. Zinkevičius įvertino taip: „Didžiojoje nutautėjusios pietryčių Lietuvos dalyje <...> šnekama ne lenkų, bet baltarusių kalba – vadinamąja „paprastąja“, kurią vietos žmonės klaidingai tebesieja ne su baltarusių, bet su lenkų kalba, kartu ir tautybe“ (p. 555). Lenkiškai, t.y. vadinamąja *polszczyzna litewska*, šeimoje dažniausiai kalbama miesteliuose ir miestuose.

III tomo rašiniuose nagrinėjami lietuvių vardyno (vietovardžių, pavardžių) klausimai, su kalbos praktika, švietimu susiję dalykai. Kalbininko erudicijos platumą rodo dideli personalijų ir recenzijų skyriai. Įvairiomis progomis jo aptarta 60 asmenų (ne vien kalbininkų) veikla ir nuopelnai kalbotyrai ir kultūrai, pareikšta išsami nuomonė apie beveik tiek pat leidinių ir straipsnių.

Laikraščiuose ir knygose pasirodant nei istorijos, nei kalbos mokslu nepagrįstiems teiginiams apie lietuvių kalbos kilmę, vietovardžių ar pavardžių etimologijų, Z. Zinkevičius įrodinėjo jų nemoksliškumą: „Liaukimės skleidę nesąmones apie lietuvių kalbos kilmę ir praeitį“, „Atskirkime grūdus nuo pelų“, „Fantazijos apie žemaičius“, „Mitas apie baltus ir Baltistiką“ (šis – IV tome).

Iš kalbos praktikai skirtų straipsnių minėtini straipsniai apie vietovardžius, vardų kultūrą. Juose raginama būti apdairesniems, parenkant vardus naujagimiams, nesivaikyti negerų madų, nekraipyti vardų mėgdžiodami svetimą tarimą. Neužmirština tradicija, kai naujagimiai buvo krikštijami dėdžių, tetų ar senelių vardais.

1994 m. atsiliepęs į svarstomus dėl *soviety* ir *tarybų* vartojimo, profesorius, remdamasis tuo, kad kitos kalbos termino *sovietai* nevertė, nes „sovietas neturi nieko bendra su taryba, tarimusi“, padarė išvadą, kad „sovietinis ir tarybinis nėra alternatyvūs terminai“. Ši įtikinama nuostata įsigali, todėl

ir buvusi imperija vadinama *Sovietų Sąjunga*, *Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga* (SSRS), panašiai ją vadina anglai (*Soviet Union*), vokiečiai (*Sowjetunion*), prancūzai (*Union Soviétique*), italai (*Unione Sovietica*), ispanai (*Unión Soviética*). Daugelyje kalbų vartojami „*sovietai* ir jo vediniai (*sovietinis*, *sovietizmas*, *sovietizacija*...)“ tapo tarptautiniais žodžiais, kuriuos be baimės užteršti gimtąsias kalbas vartoja daugelis tautų“ (p. 636). Nereikėtų jų bijoti ir lietuviams.

1996 m. pabaigoje sutikęs vadovauti Švietimo ir mokslo ministerijai, profesorius iškėlė „du svarbiausius uždavinius: išmokyti Pietryčių Lietuvos jaunimą valstybinės kalbos ir Lietuvos mokyklą padaryti lietuvišką savo dvasia“ (p. 669). Su Vilniaus apskrities vadovybe pirmąjį įgyvendinti sekėsi lengviau. „Dar sunkiau man buvo siekti, kad mokykla (visoje Lietuvoje) savo dvasia taptų lietuviška, kad ji ugdytų sąmoningus valstybės piliečius, gimtojo krašto patriotus. Sunkumų šaknys praeities palikime. <...> sovietų ideologijos paveikti žmonės tapo rimta kliūtimi pertvarkant švietimą, kaip ir apskritai visą mūsų gyvenimą. Negalėdami viešai propaguoti bolševizmo daugelis buvusių komunistų „išpažįsta“ širdžiai artimesnį kosmopolitizmą. Ši „liga“ ypač išplito įtakinguose intelektualų sluoksniuose“ (p. 670). Tokios pakraipos ideologija kartu su vakarietišku liberalizmu susižavėjusiais veikėjais, lietuvybę laikančiais archajiškumu ir atsilikimu, iš pat pradžių spaudoje visai puldinėjo ministro veiklą, jo patriotinę ir krikščionišką švietimo pertvarkymo kryptį. Deja, šios jėgos savo pasiekė: neišdirbęs nė pusantrų metų, profesorius buvo atleistas iš ministro pareigų. Nors ir nevadovaudamas ministerijai, mokslininkas rūpinosi švietimu. Straipsnyje „Lietuvos švietimo ateitis“ („XXI amžius“, 1999 02 26) Z.Zinkevičius priminė dar 1937 m. pradėtą švietimo reformą, jos teoretikų pedagogų ir filosofų P.Mašiot, A.Maceinos, S.Šalkauskio veikalus, kuriuos dabartiniai kosmopolitai ignoravo ir ėmė mėgdžioti Vakaruose esančias (neretai viena kitai priešingas) švietimo sistemas, nepaisydami Lietuvos mokyklos patirties. Į klausimą, ko dabartiniam mūsų švietimui labiausiai trūksta, profesorius atsakė: „Ogi lietuviškos dvasios mokyklose! <...> Tautiniai ir krikščionybės idealai turi būti ne bet kokie, o aiškūs, padedantys išsaugoti tautos atmintį, jos savitumą. Tautinė ir krikščionybės dvasia turi būti visų mokymo priemonių, programų, vadovėlių, televizijos laidų mokyklai pagrindas. Deja, to nėra“ (p. 699).

Lietuvos naujausios istorijos studijoms pravers straipsniai apie Lietuvos krikščionių demokratų partiją. Išrinktas jai vadovauti 1999 m., Z.Zinkevičius norėjo partiją suvienyti, laikydamasis jos kūrėjų XX a. pradžioje išdės-

tytos ideologijos: „LKDP turi būti kitokia negu kitos partijos. Jos politinė veikla turi būti pagrįsta moralės normomis, krikščioniškomis dvasinėmis vertybėmis ir demokratija. Ji turi siekti, kad Lietuvoje mažėtų neteisingumas, įsivyrautų krikščioniškoji demokratija“ (p. 708). Tačiau grupė, save laikanti moderniaisiais, kūrė blokus ir pirmininkas įsitikino, kad „nenoro vienytis priešais yra tai, jog skaldytojams labiau už partiją ir net už Lietuvą rūpi savoji karjera. Jiems partija – tai tik priedanga. Svarbiausia – žūt būt patekti į Seimą“ (p. 715). Taip pragmatikai, pamynę partijos esmę – ideologiją, įsipiršo į kitų partijų sąrašus ir papildė politinių perbėgėlių Seime gretas.

Iš paskutinio skyriaus „Įvairi kita tematika“ minėtinas straipsnis „Rusijoje tęsiamas Jekaterinos II laikų istorijos klastojimas“ („Lietuvos aidas“, 2002 10 24). Priminę šios carės pareiškimą po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos valstybės padalijimo, kad „Lietuva esanti iš seno rusiška, todėl ir privalanti susiliesti su Rusijos imperija“, autorius rašo, jog prie tokios nuostatos ten ir vėl grįžtama. Tai rodo 1999 m. Maskvoje „Mokinio enciklopedijos“ serijoje išleista V. Butromejevo knyga „Vsemirnaja istorija v licach“, kur daug dėmesio skiriama senajai Lietuvos valstybei. Deja, knygoje „stengiamasi tą valstybę parodyti kaip slaviską, nes tik slavai tegalėjo sukurti tokią garbingą valstybę. Rusų jaunimas, kaip Jekaterinos II laikais, vėl pratinamas prie nuostatos, jog lietuvių tėvynė – tai „iskonno slavianskaja zemlia“ (p. 743).

IV tome sudėti pokalbiai (interviu) su spaudos atstovais, keliolika papildomų straipsnių, raštų bibliografija ir rodyklės. Iš straipsnių minėtinas „Pirmojo krikšto reikšmė“ („Lietuvos aidas“, 2001 07 19). Jo išvada: pirmasis (Mindaugo) krikštas „sudarė sąlygas Lietuvos valstybės valdovą vainikuoti **savo valstybės** karaliumi, o antrasis krikštas buvo susijęs su Lietuvos valdovo vainikavimu **kitos** valstybės, Lenkijos karaliumi. Šis skirtumas turėjo lemiamą reikšmę Lietuvos ateičiai. Mindaugo vainikavimas Lietuvos karaliumi iškėlė Lietuvą iki krikščioniškųjų valstybių – karalysčių lygio. Jogailos vainikavimas, atvirkščiai, sudarė prielaidas Lietuvą kaip (ano meto akimis žiūrint) žemesnio rango valstybinį vienėtą, prijungti prie <...> Lenkijos karalystės“ (p. 216). Su pirmuoju krikštu susijęs ir straipsnis „Lietuviški poteriai – raštijos pradžia“. Populiarindamas savo knygos „Lietuvių poteriai: kalbos mokslo studija“ (2000) išvadas, autorius „Drauge“ (2001 09 08) rašė: „Lietuviškų poterių, jų seniausių išlikusių tekstų analizė aiškiai rodo, kad jie buvo išversti ne iš lenkų kalbos, kaip ligi šiol manyta, bet iš vokiečių kalbos dar karaliaus Mindaugo laikais, nes juose yra tokių pasakymų ir frazių, kurios negalėjo būti išverstos iš lenkų kalbos ir sutampa su XIII a. – Mindaugo laikų vokiškų poterių atitinkamais pasakymais ir frazėmis“ (p. 219).

Tokių seniausių lietuviškų poterių nuotrupų pastaraisiais dešimtmečiais rasta įrašytų lotyniškose knygoose XVI a. pradžioje, o įrašinėjama buvo tam, kad būtų išlaikoma lietuviškų poterių tradicija. Tai rodo, kad „Mindaugo laikais įžiebta krikščionybės kibirkštis Lietuvoje nebeužgeso“ (p. 218). Baigdamas straipsnį profesorius daro išvadą, kad „lietuvių rašomosios kalbos istoriją reikia pradėti ne nuo pirmosios lietuviškos knygos pasirodymo (1547 m.), bet gerokai anksčiau“ (p. 221). Toks teiginys turėtų atsirasti ir mokyklų vadovėliuose rašant apie Mažvydą.

Vertinga kalbos istoriko nuomonė apie dabar mėginamą atgaivinti senąją pagonių tikėjimą. Straipsnyje „Ar atgims senasis lietuvių tikėjimas?“ (Valstiečių laikraštis, 2002 03 19) profesorius aiškina, jog žinios apie senąją lietuvių tikėjimą labai menkos ir užrašytos svetimųjų, kurie jį prastai tepažino. Tai daugiausia senieji papročiai, kultūrinis paveldas. Bet jo puoselėjimo „nereikia painioti su pagonybės atgaivinimu. Keistai atrodo noras folklorinius renginius paversti pagonybės apeigomis. Tai, kas išliko iki mūsų dienų, tėra tautosaka, tam tikra muziejinė vertybė. Ir daugiau nieko. Tą vertybę turime branginti, bet tik kaip kultūrinį, o ne kaip religinį paveldą“ (p. 197). Prisiminęs romuviečių veiklą sovietmečiu: etninės kultūros propagavimą, Joninių šventimą, profesorius rašo: „apmaudu, kad dabar šio sąjūdžio vadovai stengiasi nusipelnusių draugiją paversti religine institucija“ (ten pat).

Tome įdėta bibliografija išpūdinga – jos sudarytoja Salomėja Peciulkiene surinko iš viso 1483 pozicijas, iš jų apie kalbininką Z. Zinkevičių buvo paskelbti 162 rašiniai (taip pat ir latvių, anglų, rusų, lenkų, švedų kalbomis). Tai gi mokslininko našiai pasidarbuota ne vien kalbotyros baruose. Profesorius ir toliau nepailsdamas rašo straipsnius, knygas. Ypač svarbi kiekvienam sąmoningam piliečiui naujausioji knyga „Lietuvių tautos kilmė“ (2005).

Dr. Antanas Balašaitis

Ks. Andrzej Bruździński,
Kanonicy regularni od pokuty na ziemiach polskich,
Kraków: Wydawnictwo UNUM, 2003, 448 p.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios istorijoje Regulinių atgailos kanauninkų vienuolijai tenka ypatinga vieta. Šios vienuolijos – *Ordo Canoniorum Regularium S. Mariae de Metro de Poenitentia Beatorum Martyrum* – vienuolius Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Jogaila Lietuvoje įkurdino apie 1390 m. Tai buvo viena pirmųjų vienuolijų ką tik krikštą priėmusiame krašte. Ši vienuolija išugdė į altorių garbę keliamą švento gyvenimo vienuolį, XV a. gyvenusį Mykolą Giedraitį, senos lietuvių kunigaikščių Giedraičių giminės palikuonį. Atrodo, to turėtų pakakti, kad į vienuolijos istoriją gilintųsi visų pirma Lietuvos tyrinėtojai. Deja, iki šiol tai buvo bene menkiausiai tirta vienuolija ne tik lietuvių, bet ir lenkų istoriografijoje. Vienuolijos istorija baigėsi daugiau kaip prieš pusantro šimto metų – paskutinis vienuolynas buvusiose Lietuvos ir Lenkijos žemėse uždarytas XIX a. 5-ajame dešimtmetyje. Pastarosios aplinkybės poveikio istoriografinėi situacijai, matyt, nereikėtų atmesti, tačiau vargu ar tikslinga absoliutinti. Ne vieną potencialų tyrinėtoją veikia bus atbaidę kompleksinės šaltinių bazės stoka bei išlikusių dokumentų fragmentiškumas. Tad 2003 m. išėjusi kun. Andrzejaus Bruździńskiego monografija apie Regulinių atgailos kanauninkų vienuoliją Lenkijos žemėse yra pirmasis išsamus šios vienuolijos istorijos tyrimas. Nors darbas skirtas Lenkijoje veikusių Regulinių atgailos kanauninkų vienuolynų veiklos analizei, tačiau dėl itin gausių lietuviškų motyvų šios vienuolijos istorijoje bei itin glaudžių to meto Lietuvos ir Lenkijos žemėse veikusių vienuolynų ryšių knyga, be abejo, yra svarbi ir Lietuvos Bažnyčios istoriją tyrinėjantiems ar ja besidomintiems.

Monografijos autoriaus suformuluotas tyrimo tikslas – išnagrinėti Regulinių atgailos kanauninkų vaidmenį ir reikšmę Krokuvos vyskupijoje per visą jų veiklos laikotarpį, nuo viduramžių iki naujausių laikų (p. 16) – suponuoja prielaidą, jog istoriografiją papildė vienos vyskupijos, vienos vienuolijos vienuolynų raidos istorija. Tačiau turint omeny, jog Lenkijoje šios vienuolijos vienuolynai veikė tik Krokuvos vyskupijos¹ teritorijoje, akivaizdu,

¹ Lietuvoje šios vienuolijos vienuolynai veikė tikrai Vilniaus vyskupijoje.

jog tyrimo objektas kur kas konceptualesnis ir monografijos pavadinimas – *Reguliniai atgailos kanauninkai Lenkijos žemėse* – taikliai jį nusako. Monografiją, be įvado, kuriame tyrinėtojas aptaria istoriografinę tyrimo situaciją, šaltinius bei darbo struktūrą, motyvuotai paaiškindamas, kodėl pasirinkti būtent tokie tyrimo aspektai (p. 5–16), sudaro šeši skyriai (p. 17–272), išvados (p. 273–276), trys priedai (p. 276–376), bibliografija, apimanti archyvinius bei spausdintus šaltinius ir įvairiakalbę literatūrą (p. 379–428). Be to, knygoje pateikta asmenvardžių rodyklė, santrauka prancūzų kalba ir kiti akademinų kategorijai priskiriamoms darbams būdingi elementai (knygoje vartotų santrumpų sąrašas ir pan.).

Pirmasis skyrius, kuriame autorius gilinasi į vienuolijos genezės klausimus ir pateikia veikusių vienuolynų istorinę apžvalgą, gali būti vertinamas ne tik kaip analizei pasirinktos problemos įžanga, bet ir trumpas enciklopedinis vienuolijos raidos žinynas. Autorius atkreipia dėmesį į atskirose šalyse veikusių šios vienuolijos pavadinimų įvairovę. Antai Lietuvoje reguliniai atgailos kanauninkai žinomi baltųjų augustinų vardu (vienuoliai dėvėjo baltus abitus), vadinti dar ir Užupio augustiniais (Vilniaus Užupyje buvo jų vienuolynas). Čekijoje, iš kur ir atkeliavo į Lenkiją, šios vienuolijos vienuoliai buvo vadinami kiriakais (nuo Šv. Kiriako, Bažnyčios šventojo, kurį ypatinai garbino) arba baltaisiais kryžiuočiais, kryžiuočiais su raudona širdimi (ant krūtinės turėjo išsiūtą raudoną širdį su iš jos tarsi išaugančiu kryžiumi). Lenkijoje buvo žinomi morkų (nuo Šv. Morkaus bažnyčios Krokuvoje) ar raguotųjų (*cornuti*, *cornutenses*) vardu (nuo atitinkamos formos beretės) (p. 5). Konstatavęs, jog pradinis vienuolijos veiklos etapas dingsta istorijos sute-mose, tyrinėtojas istoriografijos kontekste aptaria vienuolijos genezės legendines istorijas, kurių kiekvienoje vyrauja vienokios ar kitokios kankinystės motyvas (p. 17–29). Pasak autoriaus, viduramžiais kuriantis naujoms vienuolijoms (pranciškonų, dominikonų), kurių steigėjai buvo žymūs šventieji (p. 21), kankinystę buvo ypač svarbu akcentuoti. Manoma, kad Regulinių atgailos kanauninkų vienuolija buvo įsteigta XIII a. pr. Romoje prie Dievo Motinos de Metro bažnyčios. Pirmasis žinomas dokumentas, kur minimi reguliniai atgailos kanauninkai, datuojamas XIII a. viduriu – 1259 m. popiežiaus Aleksandro IV bulėje *Ad audentiam nostram* priekaištaujama vienuolijos generolui suklastojus du popiežiaus dokumentus² (p. 29). Pateikęs vienuolynų raidos panoramą (be kita ko, yra ir vienuolynų bei rezidencijų Lie-

² Lietuvių istoriografijoje vyrauja teiginys, kad pirmoji žinia apie šią vienuoliją – 1295 m. popiežiaus Bonifaco VIII bulė. Žr. L. J. Agminas, Atgailos kanauninkai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2002, p. 127; *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, Vilnius, 1998, p. 39.

tuvoje sąrašas (p. 36–39), tyrinėtojas prieina prie išvados, kad vienuolija plėtojosi gana sparčiai: per trumpą laiką įkūrė savo namus nuo Anglijos iki Lenkijos, o labiausiai paplito Lietuvoje (p. 39). Lietuvoje vienuolija ir gyvavo ilgiausiai – trylika baltųjų augustinų vienuolynų buvo sunaikinti tikrai XIX a. – paskutinis uždarytas 1845 m. (p. 39).

Pažymėtina, kad nepaisant išlikusių dokumentų fragmentiškumo autoriui pavyko pateikti gana išsamų vaizdą apie finansinę šios vienuolijos vienuolynų padėtį, nustatyti ir išnagrinėti pagrindinius turėtų lešų šaltinius. Įspūdingi lentelėse pateikiami duomenys apie iš išpirkų (p. 48–58) gautas Šv. Morkaus vienuolyno Krokuvoje pajamas, užrašymus bei testamentus (p. 59–63). Nors išlikę dokumentai yra tik dalis užrašymų bei testamentų, kuriais šis vienuolynas disponavo, tačiau, pasak autoriaus, turimi duomenys rodo ne tik aukotojų dievobaimingumą, bet ir tai, kad šios vienuolijos vienuoliai Lenkijoje amžininkų buvo vertinami kaip uolūs dvasininkai (p. 59). Pasak tyrinėtojo, reguliniai atgailos kanauninkai nebuvo didelė vienuolija – Krokuvos vyskupijoje per visą savo istoriją turėjo 5 vienuolynus. Tačiau ta aplinkybė, jog šios vienuolijos vienuoliai, be Krokuvos, turėjo savo vienuolynus mažuose miesteliuose bei kaimuose, rodo vienuolijos atvirumą ir angažavimąsi dvasinei tarnystei (p. 96). Regulinių atgailos kanauninkų istorija Lenkijos žemėse baigėsi XVIII–XIX amžių sandūroje. Tyrinėtojas atkreipia dėmesį į tai, jog šiai vienuolijai XVIII a. pabaigoje ypač trūko pašaukimų. Nors to neišvengė nė viena Apšvietos epochos idėjų apimtoje Lenkijoje veikusi vienuolija, tačiau tarp regulinių atgailos kanauninkų pašaukimų mažėjimo tendencija itin ryški. Tad pašaukimų stoka, Respublikos žemes pasidalijusių valstybių vienuolynų atžvilgiu vykdyta politika, pasak autoriaus, atvedė prie to, kad daugiau nei pusę tūkstančio metų egzistavusi vienuolija faktiškai buvo sunaikinta per 30 metų (p. 94). Autoriaus manymu, įtakos vienuolijos žlugimui turėjo ir vidinis konfliktas tarp Karūnos ir Lietuvos vienuolynų, nes kitaip katastrofišką pašaukimų mažėjimą būtų buvę galima užpildyti lietuviškais pajėgomis, kurios tuo metu buvo kur kas didesnės nei lenkų (p. 94).

Kadangi regulinių atgailos kanauninkų dvasinio gyvenimo idealas buvo Evangelijos tiesų realizavimas senosios Bažnyčios pavyzdžiu, todėl bendruomenės tvarkėsi pagal Šv. Augustino regulą (p. 97). Vienuolinio gyvenimo formacijos analizei tyrinėtojas pasirinko šios vienuolijos vienuolių, pasižymėjusių šventu gyvenimu, pavyzdį. Vienas iš jų – Mykolas Giedraitis, kuris visą savo vienuolinį gyvenimą praleido Krokuvoje prie Šv. Morkaus bažnyčios veikusiame vienuolyne. Tyrinėtojas išsamiai aptaria šaltinius, kuriais remiantis galima datuoti šio nuolankumu garsėjusio vienuolio biografiją bei

dvasinės formacijos raidą, argumentuotai interpretuoja vieną ar kitą jo gyvenimo faktą, pateikia po mirties jo užtarimu įvykusių stebuklų sąrašą (p. 113–136). Būtent šis monografijos skyrius neabejotinai sulauks šio laikotarpio Lietuvos Bažnyčios istorijos problemas gvildenančių Lietuvos istorikų dėmesio. Juolab kad autorius šaltinių duomenimis grindžia vieną ar kitą iki šiol skirtingai aiškinamą šio vienuolio biografijos faktą. Vienas iš tokių diskutuotinių klausimų yra Giedraičio studijos. Iškilus lietuvių istorikas Paulius Rabikauskas pirmąkart prieš gerą dešimtmetį publikuotame straipsnyje griežtai atmetė versiją, kad Mykolas Giedraitis studijavo Krokuvos universitete, ir šį teiginį laikė nesusipratimu, prieštaraujančiu kitam, pasak Rabikausko, visiškai patikimam tvirtinimui, jog brolis Mykolas Krokuvoje mėgęs vienatvę ir visą laiką praleisdavęs arba savo kambarėlyje, arba bažnyčioje³. O aptariamą monografijos autorius Giedraičio studijomis neabejoja ir pateikia gana svarius, pirminiais archyviniais šaltiniais pagrįstus argumentus (p. 119). Tad tyrinėtojams, kurie gilinasi ar ateityje gilinsis į altoriaus garbę keliamo iš Lietuvos kilusio vienuolio gyvenimą, matyt, dar teks prie šio klausimo sugrįžti.

Ketvirtasis monografijos skyrius skirtas vienuolino valdžios institucijoms bei funkcijoms aptarti (p. 147–186). Autorius lentelėse pateikia vienuolijos Lenkijos provincijos provincijolų sąrašą (p. 167) ir atskirų vienuolynų priorų bei vicepriorų sąrašus (p. 170–183), nurodydamas ir šaltiniais argumentuotą datą, kada vienas ar kitas pareigas kuris vienuolis ėjo.

Monografijoje pagrįstai daug dėmesio skirta vienuolių pastoracinės veiklos analizei (p. 187–237). Pasak autoriaus, specifinis pastoracinės šios vienuolijos vienuolių veiklos bruožas – vienuolijos švento gyvenimo vienuolių – ypač palaimintuoju tituluojamo Mykolo Giedraičio ir kun. Jokūbo Sojeckio (XVII a.) – kulto populiarinimas, su tuo susijusių piligriminių kelionių organizavimas (p. 235). Pasak tyrinėtojo, nors Krokuvos vyskupijoje reguliniai atgailos kanauninkai buvo gan maža bendruomenė, bet turėjo didelį poveikį to meto visuomenės dievobaimingumo formoms (p. 235).

Pažymėtina, jog tyrinėtojas taikliai konstatuoja, kad Regulinių atgailos kanauninkų vienuolija nekėlė tikslo – kaip dominikonai ar viktorinai – dirbti pastoracinį darbą akademinėse bendruomenėse ar juolab užsiimti moksline veikla, tačiau buvo suinteresuota turėti tinkamai intelektualiai pasirengusių vienuolių (p. 237). Tarp Lenkijos vienuolių populiariausios buvo studijos Krokuvos ir Vilniaus universitetuose, pora vienuolių buvo studijavę

³ Cit. iš: P. Rabikauskas, *Krikščioniškoji Lietuva. Istoriografija, hagiografija, šaltiniotyra*, sudarė L. Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2002, p. 199.

Padujos universitete (p. 237–239). Autorius rašo, jog daugiausiai studijavusių buvo XVII a. pabaigoje–XVIII a. pradžioje ir linkęs tai sieti su atitinkamu to meto vienuolynų valdžios požiūriu į studijas (p. 240). Iš knygoje pateiktų duomenų akivaizdu, kad aukštojo mokslo studijas baigusių skaičiumi vienuolija, deja, negali pernelyg didžiuotis. Pirmasis Krokuvos vyskupijos regulinis atgailos kanauninkas, kurio pavardė įtraukta į bibliografiją, yra kun. Justas Pomorskis, žinomas kaip darbo apie Šv. Sofijos broliją, išspausdinto 1627 m., bendraautoris (p. 240). Kaip galima spręsti iš pateiktų duomenų, daugiausiai tekstų, kurių dalis buvo išspausdinta, per visą vienuolijos istoriją parengė kun. Silvestras Koncesas Rotkevičius (Sylwester Konces Rotkiewicz), kurį laiką dėstęs Krokuvos universitete (p. 241), XVII a. pab. išleistos vienuolijos istorijos *Opus Miserentis Dei Sive Historia* autorius. Jo teologinių darbų rankraščiai, pamokslų tekstai, bibliografų minėti dar XIX a. pradžioje, iki mūsų dienų nėra išlikę (p. 243). Tad negalima paneigti (lygiai taip pat ir patvirtinti), kad tarp jų galėjo būti ir mokslinių tekstų kategorijai priskirtinų darbų. Bet ar tuo remiantis prasminga kelti klausimą apie Lenkijos regulinių atgailos kanauninkų angažavimąsi mokslo darbui⁴? Kiti tyrinėtojo aptariamie autoriai ir jų darbai (panegirikos, hagiografiniai tekstai) net su tam tikromis išlygomis negali būti laikomi moksliniais. Peršasi prielaida, jog tikslingiau būtų buvę literatūrinius šios vienuolijos vienuolių darbus aptarti siejant ne su mokslinės, bet apskritai kultūrinės veiklos kontekstu. Juolab kad pats tyrinėtojas daro išvadą, jog pagal savo galimybes Regulinių atgailos kanauninkų vienuolija prisidėjo prie tautos kultūros ugdymo (p. 245).

Negalima nesutikti su teiginiu, jog to meto vienuolių kūrybinės veiklos pagrindą sudarė vienuolynų bibliotekos. Todėl skirsnio apie bibliotekas (p. 245–271) išskyrimas laikytinas tikslingu. Tyrinėtojas atkreipia dėmesį, jog vienuolynų bibliotekų likimas glaudžiai susijęs su atskirų vienuolynų istorija – bibliotekos, taip pat kaip ir konventai, nukentėdavo nuo gaisrų, buvo naikinamos uždarius vienuolynus. Be to, už vienuolyno ribų paskolintos knygos neretai nebesugrįždavo. Tyrinėtojas konstatuoja, jog iki mūsų dienų išliko tikrai fragmentiški šios vienuolijos turėtų knygų sąrašai ir tikrai nedidelė dalis pačių knygų (p. 246). Remdamasis išlikusiais (ar buvusiais ir mūsų dienų nepasiekusiais) Lenkijoje veikusių vienuolynų Regulinių atgailos kanauninkų vienuolynų bibliotekų sąrašais, rastais vienuolynams priklausiusių knygų egzemplioriais, esančiais kitose bibliotekose, tyrinėtojas pateikia vienuolynų turėtų knygų rinkinių vertinimą ir daro išvadą, kad teminiu

⁴ Vienas iš monografijos skyrių *Zaangażowanie kanoników od pokuty w działalność naukową* skirtas vienuolių mokslinės veiklos analizei (p. 237–272).

požiūriu Regulinių atgailos kanauninkų vienuolynų bibliotekos neišsiskyrė iš kitų vienuolijų – vyrauja teologinės knygos. Šios vienuolijos vienuoliams pirmiausiai buvo reikalingos knygos pastoraciniam darbui, todėl rūpintasi po ranka turėti leidinių, padedančių pasirengti pamokslams. Kadangi dvasinės raidos klausimai vienuoliams buvo itin aktualūs, bibliotekose gausu asketinės teologijos veikalų (p. 270). Atkreiptinas dėmesys, kad šios tyrinėtojo išvalgos galėtų būti itin pravarčios ne tik nagrinėjantiems vienuolijos istorijos problemas, bet ir to meto visuomenės kultūrinės aplinkos realijas bei vienuolijų bibliotekų istoriją.

Aptariamąsios monografijos prieduose pateiktų duomenų vertės neįmanoma kvestionuoti. Tyrinėtojo pateiktas Lenkijoje veikusių Regulinių atgailos kanauninkų vienuolynuose buvusių knygų registras (p. 277–292) bei Krokuvos Šv. Morkaus bažnyčios bibliotekos XIX a. katalogo fragmentas yra neįkainojamas šaltinis ne tik vienuolijos istorijos tyrinėtojams, bet ir literatūrologams, bibliotekų istorijos specialistams. Itin vertingas taip pat yra prieduose pateikiamas Lenkijoje veikusiuose šios vienuolijos vienuolynuose gyvenusių vienuolių vardinis sąrašas, kur nurodoma jų šventimų gavimo data bei vienuolyne eitos pareigos (p. 329–376). Sąrašas itin gerai dokumentuotas pirminių šaltinių duomenimis.

Apskritai monografijoje itin gausiai naudojamos pirminiais šaltiniais, dauguma jų į istoriografinę apyvartą įtraukti pirmąkart. Panaudoti dokumentai yra iš Lenkijos valstybinių, taip pat vienuolijų bei vyskupijų, parapijų archyvų. Panaudoti ir Čekijos, Lietuvos, Vatikano archyvų bei bibliotekų rankraštytųjų fonduose saugomi dokumentai, vienokiu ar kitokiu aspektu susiję su nagrinėjama problema. Įspūdingas yra panaudotų spausdintų šaltinių sąrašas (p. 396–410). Tyrinėtojas taip pat panaudojo daugybę literatūros, tiek liečiančios konkrečius analizei pasirinktos vienuolijos istorijos klausimus, tiek nagrinėjančios bendrąsias vieno ar kito laikotarpio Bažnyčios istorijos problemas. Gausiai panaudoti įvairūs šaltiniai ir istoriografiniai tekstai leido tyrinėtojui argumentuotai interpretuoti vieną ar kitą faktą ir prieiti prie svarių išvadų, Regulinių atgailos kanauninkų vienuolijos istoriją pateikiant Bažnyčios istorijos kontekste. Akivaizdu, kad puikiai dokumentuota studija naudosis ne viena tyrinėtojų karta. Kas žino, gal aptariamoji monografija paskatins ir Lietuvoje veikusių Regulinių atgailos kanauninkų vienuolijos vienuolynų istorijos tyrimus?

Habil. dr. Aldona Prašmantaitė

Kun. Matas Veitas,
Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža,
Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, 280 p.
(*Žemaičių praeitis*, 11).

Lietuvių kultūros, Bažnyčios veikėjų skelbtą rankraštinių palikimą papildė dar vienas XIX a. paminklas – 1863 m. sukilimo tremtinio, Žemaičių vyskupijos kunigo Mato Veito apybraiža apie katalikų misijas Sibire. Jo leidėjai – Veito giminės palikuonys Sofija Veitaitė-Gedminienė, Brutenis ir Romas Veitai ir jų šeimos, sudarytojas – Žemaitijos istorijai skirto tęstinio leidinio *Žemaičių praeitis* iniciatorius ir leidejas, Žemaitijos patriotas istorikas Adomas Butrimas. Leidinys susideda iš išsamaus įvado, skirto Veito biografijai, jam, kaip latvių ir lietuvių religinės raštijos darbininkui (autorai – Butrimas ir Veitaitė-Gedminienė), lenkiško Veito rankraščio vertimo, papildyto vertėjos Irenos Katilienės komentarais, ir Priedų, kuriuos sudaro 15 iliustracijų ir 13 laiškų.

Po 1863 m. sukilimo iki 1865 m. pradžios dėl politinių priežasčių vien iš Lietuvos ir iš Baltarusijos į Rusijos gilumą buvo ištremti 12 355 gyventojai, tarp jų – 152 kunigai, 3476 privilegijuotieji ir 8848 prastuomenės žmonės¹. Veitas buvo vienas iš daugelio Lietuvos ir Lenkijos žemių, XVIII a. pabaigoje atitekusių Rusijos imperijai, politinių „nusikaltėlių“, kurie pagausino vidinių Rusijos gubernijų katalikų diasporą. Kilimo žemaitis, savo pažiūromis atstovavo tai lietuvių kunigų daliai, kuri, neformaliai priėmusi bajoriškąją kultūrinę ir istorinę savimonę, rėmė sukilimą ir unijinės Lietuvos ir Lenkijos valstybės atkūrimo siekius. Veitas, nuo 1863 m. patyręs tremtį Archangelsko gubernijoje, 1871 m. gavo leidimą grįžti į Žemaičių vyskupiją, gyveno ir dirbo Kuršo gubernijoje, daugiausia Skaistkalnėje (Šenberge), tačiau 1885 m. jam rusų valdžios buvo įsakyta išsikelti gyventi į Rusijos gilumą arba į užsienį. Antrosios tremties vieta jis pasirinko Kazanę, o 1887 m. Mogiliavo arkivyskupo metropolito buvo paskirtas katalikų misionieriumi Krasnojarske, Rytų Sibire. Čia ir buvo parašyta *Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža*.

¹ Laikinojo lauko auditoriaus prie Vilniaus karo apygardos karo štabo kanceliarijos žinios, 1865, apie vasario 13 d., *Восстание в Лумбе и Белоруссии 1863–1864 гг.*, Москва, 1965, p. 95–98.

Apie atskirus katalikų misijos Sibire fragmentus ypač XIX a. pirmojoje pusėje paliko žinių ir daugiau Lietuvos ir Lenkijos kunigų tremtinių. Apie Užbaikalės parapiją rašė Aleksandras Venžikas (Wężyk), apie kelionę iš Irkutsko į Nerčinską, ieškant katalikų, – Tadas Maševskis (Maszewski), apie Irkutsko parapiją, Amūro kraštą – suvalkietis Juozapas Kristupas Marija Švirmickas (Szwermicki, Szwernicki). Vis dėlto Veito *Istorija* nors ir nėra pirmasis, tačiau didžiausias Sibiro katalikų misijai skirtas darbas, pradėtas rašyti apie 1894 m. ir baigtas apie 1905 m. Veitas nebuvo istorikas profesionalas, o tik mėgėjas. Jis stengėsi gerai padaryti užsibrėžtą darbą, gilinosi į specialią literatūrą, istorinius šaltinius, kartu kritiškai vertino savo pastangas. Rašė: *Mano pradėtas darbas negali būti išsamus ir netgi tikslus. Imdamasis plunksnos gerai supratau, kad neįstengsiu įveikti sunkumų, kurie iškyla kiekvienam, pirmąsyk besiuimančiam kokios nors istorijos, ką ir kalbėti apie tokį svarbų dalyką kaip Bažnyčios istorija. Tačiau tikiuosi, kad į šį gal ir nenusisėkusį mano darbą bus atsižvelgta, kol gablesnė plunksna imsis tiksliau aprašyti².*

Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža susideda tarsi iš dviejų dalių arba paralelių, kurios tarp savęs susipynusios, eina greta, tačiau nėra lygiavertės ir skiriasi tiek savo temomis, tiek tikslais, tiek panaudotais šaltiniais. Pirmojoje, populiariojoje, dalyje pateikiama trumpa Sibiro gubernijų, apskričių, kuriose būta katalikiškų parapijų, apžvalga. Šią dalį autorius rašė remdamasis Sibiro istorijos, vietovių, jų gamtos aprašymais, keliautojų kelionių pasakojimais, vadovais po kraštą. Tokiais pasakojimais norėjo supažindinti skaitytoją su ta istorine, geografine, etnografinė aplinka, kurioje dirbo katalikų misijos, ir kartu patenkinti bendrų žinių apie Sibirą, kurios domino jo gimtojo krašto gyventojus, poreikį. Lietuvoje tuomet ne vienam rūpėjo, kas gi tas Sibiras, koks jis, kokia jo gamta, klimatas, žmonės, jų tautybė, tikėjimas, gyvenimasis, užsiėmimai, kokie miestai ten yra, kokie gamtos turtais, kokios išžymybės, kokios gyvenimo sąlygos – juolab kad Sibiro platybėse gyvenimo nemažai ištremtų giminių, draugų, kolegų, pažįstamų, o ir patys, imperijoje laikyti „lenkais“, politiškai nepatikimais kitatikiais, bet kada galėjo ten atsidurti. Štai kaip iš Kauno 1889 m. išsakė Veitui tokios informacijos pageidavimą jo bičiulis kunigas Adomas Mackevičius: *Skaitau, matau iš misijų ir misionierių įvairiopus korespondencijos vaizdus, kurie mūsų nepasiekia. Laukiu, kada gi Jūs ir Sibiro misionieriai apie save prabilsite pasauliui? Kada pateiksite apie savo ištaigingas katedras, klebonijas? Kalnai, pakalnės, apygardos: Ačinsko, Minusinsko, Kansko, Krasnojarsko, Jeniseisko, Tomsko, Tobolsko, Irkutsko; o tos kalnų viršūnės, apie kurias rašei, – Tašylas, Matrosas, Abakano Zavodai [kalnagūbris?];*

²M.Veitas, *Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža*, Vilnius, 2004, p. 62.

juk visa tai įdomūs dalykai: Sajana ir Jablono[vo] kalnynai, ar neverta pamatyti nors ir popieriuje? Tad jeigu taip godžiai skaitome korespondenciją iš Kuldžios, Indijos, Ekvadoro Amerikoje ir kitų vietų, kuo blogesnės jūsų kelionės po tundras ir sniegynus? Taigi pripuolamu laisvu laiku aprašyk ir mums atiduok...³.

Lygia greta su apžvalginiais Sibiro vietų pasakojimais eina antroji Veito rašinio dalis, skirta katalikų misijų Sibire, parapijų, bažnyčių istorijai. Čia jau remiamasi bažnyčių archyvais, skelbtais šaltiniais – išleistais misionierių kelionių, bažnyčių aprašymais, veikėjų atsiminimais, istorijos, literatūros istorijos veikalais, rubricelėmis. *Rinkdamasis šaltinius neapsiribojau vienašališkais autoriais, bet naudojami visais man žinomais ir su aptariamu dalyku susijusiais veikalais, – tikslina autorius⁴.*

Savo *Istorijoje* Veitas katalikų misijas Sibire siekė aprašyti nuo ankstyviausiųjų. Rūpinosi gauti autentiškos medžiagos iš Mogiliavo Romos katalikų dvasinės konsistorijos archyvo bei kitokios informacijos apie šaltinius, mokslo veikalus. Tačiau, matyt, ne itin sėkmingai, nes tepasinaudojo spausdintu XIII a. pirmųjų katalikų misionierių Sibire pranciškonų Jono de Plano Karpinio (Giovanni Carpine), Benedikto Lenko (Polonus), dominikono Anzelmo Mikalojaus (Ascelino) palikimu, taip pat vėlesnių jėzuitų misionierių – XVI a. misijų pagonių kraštuose globėjo Šv. Pranciškaus Ksavero ir Mato Ričio (Mateo Ricci), XVII a. – Adomo Šalio (Schall), XVIII a. – Žano Šapo d’Ostero (Jean Chapp d’Auteroche) išleistais kelionių aprašymais, pranešimais, užrašais, rankraščiais, kita specialiąja literatūra. Nustatė, kad katalikų misijos prasidėjo XIII a. drauge su popiežiaus pasiuntinių lenkų pranciškonų veikla ir buvo išprovokuotos mongolų antpuolių, XVIII a. šias misijas daugiausia palaikė Jėzuitų ordinas, o jį Rusijoje uždraudus – bernardinai.

XIX a. pradžioje Sibire, Veito žiniomis, buvusi viena Irkutsko parapija, apėmusi Irkutsko ir Jeniseisko gubernijas, taip pat Jakutsko ir Užbaikalės provincijas. Iš Irkutsko parapijos XIX a. pirmojoje pusėje atsiskyrė Krasnojarsko parapija, kuri aptarnavo Jeniseisko guberniją, ir 1840 m. – Nerčinsko, vėliau Nerčinsko–Čitos, parapija, aptarnavusi Jakutsko provinciją ir Užbaikalę. Panašiai ir Tobolsko parapija (įsteigta 1847 m.) seniau sudarė dalį Tomsko parapijos, taip pat Omsko parapija (įsteigta 1894 m.) atsiskyrė iš Tomsko ir (1896 m.) iš Tobolsko parapijos.

Katalikų misijų veikla detaliau apžvelgiama pradedant 1825 m. Šio laikotarpio archyvinės medžiagos Veito rasta Krasnojarsko ir Irkutsko parapijų bažnyčių archyvuose. Irkutsko, Krasnojarsko parapijos aprašytos plačiau

³ Plg. ten pat, p. 164 (citata tikslinta. – J.Š.).

⁴ Ten pat, p. 62.

siai, gerokai siauriau, kiek leido turėtoji medžiaga, – Nerčinsko–Čitos, Tomsko, Tobolsko, Omsko, Orenburgo, Permės ir Amūro krašto katalikų parapijos. Vienur detaliai, kitur vienu kitu sakiniu nušviesta parapiinių, filijinių bažnyčių, koplyčių statyba, klebonijų, šventorių išvaizda, įrengimas, bažnytiniai daiktai, bažnyčių lėšos, ūkis, turtas, kunigų veikla, jų įnašas. Iš parapijų aprašymų atrodytų, kad jų turiniui įtakos galėjo turėti Krasnojarsko bažnyčios archyve autoriaus rastas Mogiliavo arkivyskupo 1850 m. raštas jo pirmtakui, kuriame Irkutsko, Krasnojarsko, Nerčinsko ir Tomsko kunigų prašoma duomenų apie kraštus, kuriuose kunigauja, apie bažnyčias, oratorijas – ar jos medinės, ar mūrinės, ar tinkamai aprūpintos, kiek žmonių kiekvienoje parapijoje kasmet priima Šv. sakramentus, koks bendras katalikų skaičius miestuose, kuriuose yra bažnyčios, ar yra butai kunigams ir parnautojams prie bažnyčių, kas – valdžia ar parapijiečiai skiria lėšas⁵.

Aprašant įterpiama ir dokumentų nuorašų apie Krasnojarsko bažnyčios kunigų susirašinėjimą su Mogiliavo dvasine konsistorija, Bažnyčios vadovais, dvasininkais parapijos išlaikymo, ūkio, žemės valdų, bažnyčios turto perėmimo, statybų, klebono ir parapijiečių tarpusavio ginčų klausimais, parapijiečių raštų Mogiliavo dvasinei vadovybei dėl kunigų, nurašyti Tomsko parapijos Spasko filijinės bažnyčios pašventinimo ir jos žemės valdų aktai, taip pat popiežiaus Leono XIII 1897 m. privilegija šiai bažnyčiai ir jos didžiajam altoriui. Pridėtas ir privatus Veito susirašinėjimas su kunigu Mackevičiumi. Iš to susirašinėjimo matyti jo, Sibiro tremtinio, jausena bei rūpesčiai, kad būta dažnų ir ilgų Veito kelionių po kraštą „dėl sielų išganymo“.

Apybraiža nestokoja vaizdingų detalių, kurios rodo, kokiomis sunkiomis sąlygomis kūrėsi katalikų misijos, kaip dažnai tikrai kunigo atsidavimo bei išradingumo dėka pavykdavo pasiekti ženklesnių rezultatų. Antai ko verti tokie spalvingi realybės atspindžiai, kaip, pavyzdžiui, Tomsko bažnyčios statyba, kai misionierius bernardinus Remigijus Apanasevičius gebėjo be pinigų ne tik pastatyti bažnyčią, bet ir pamaitinti alkstančius gyventojus! Smagus pasakojimas apie Ugličiaus varpą, nuo 1591 iki 1893 m. išbuvusį tremtyje Tobolske⁶. O štai kaip autorius vertina kunigus tremtinius bei jų reikšmę Sibire: <...> *pelnė sau ne tik ištremtųjų, bet ir visų Sibiro gyventojų nepaprastą garbę ir prielankumą, ypač pagarbą žmonių, kurie dažnai, nepaisant tautinių ar religinių skirtumų, būdavo tikri geradariai. Kunigas Sibire gyveno kukliai,*

⁵ Arkivyskupo Kazimiero Dmochovskio raštas Nr. 206 kunigui Tomui Sniežkai, Krasnojarsko kuratui, 1850 01 27, ten pat, p. 169–170.

⁶ M. Veitas, min. veik., p. 205–206, 225.

*dievobaimingai, išties kunigišką gyvenimą, turėdamas sugebėjimų dažnai teikė žmonėms patarimus mokslo, neretai ir ūkininkavimo klausimais bei dvasinio ir fizinio nuopuolio akimirkomis gydė nemokamai ir daugkart, kiek įstengdamas, noriai suteikdavo ir piniginę pagalbą*⁷.

Istorijoje galima apčiuopti ir bendresnių tendencijų, ypač rodančių, kaip ilgainiui keitėsi Sibiro katalikų diaspora. Veitas teigia, jog katalikų bendruomenės daugumą sudarė įvairūs nusikaltėliai, kuriems dvasiniai reikalai mažai terūpėjo, tad santykiai su kunigu dažnai būdavo konfliktiški. Ir tik XIX a. pabaigoje, gerėjant susisiekimui tarp įvairių teritorijų, ypač nutiesus didįjį Sibiro geležinkelį, vykstant teismų reformai, didėjant migracijai Rusijoje, Sibiro katalikų specifika ėmė keisti tremtiniai, atvykstantys savo noru iš Rusijos vakarinių gubernijų ir iš Lenkijos Karalystės, vadinamieji „duonos ieškotojai“, dažnai su gausiomis šeimomis. Jie, susiradę ir gavę teises į žemės gabalėlį, ieškodami patarimo, paguodos, neretai ir pagalbos, glaudėsi prie bažnyčios ir didino praktikuojančių katalikų skaičių. Tarp katalikų gausėjo ir tarnybos tikslais atvykusių inteligentų šeimų. Antai, pagal Veitą, Jeniseisko gubernijoje, kuri priklausė Krasnojarsko parapijai ir kurioje trečdalis gyventojų buvo tremtiniai, 1888 m. katalikų būta 4188, 1896 m. – jau 13 453. Iš jų išpažintį 1890–1896 m. atliko 4802, tuo tarpu anksčiau krikščioniškų pareigų laikėsi vos 900 asmenų⁸. Katalikų bendruomenė gyveno nesiurdama į visumą, bet susiskaidžiusi į izoliuotus būrelius.

Manyčiau, kad Veito *Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža*, sintetindama bendrąjį vaizdą, duos konkrečios naudos besidomintiems katalikų misijomis Rusijoje. Jei tikėsime šios knygos Įvado teiginiais, jog dėl nepalankių istorinių aplinkybių dažnai Sibire nei pačių bažnyčių, nei jų archyvų neišliko, tokių bažnyčių aprašymų vertė dar padidėja. Drauge, atsiliepdama į knygos Įvade išsakytas viltis, kad institucijose ir privačių asmenų archyvuose esanti medžiaga ilgainiui papildys Veito gvildentąją temą, drįstu pateikti kelis man žinomus faktus. Šie faktai tikslina paties Veito biografinius, veiklos duomenis, taip pat duomenis apie kai kuriuos jo minimus kunigus, drauge nauju rakursu atskleidžia Žemaičių vyskupijos tremtinių kunigų veiklą.

Pagal man žinomą Lietuvos archyvų medžiagą, Veitas (lenkiškai rašėsi Weit, Wejt) buvo kilęs iš Ylakių parapijos, Veitelių kaimo valstiečių. Be Įvade aprašyto jo mokslinimosi pas kunigą Sidabravičių Sedoje (Bostono *Lietuvių enciklopedija*, reikia manyti, turi pagrindo), dar mokėsi Telšių apskrities

⁷ Ten pat, p. 179–180.

⁸ Ten pat, p. 165–168.

bajorų mokykloje. Žemaičių vyskupijos seminarijoje studijavo 1857–1861 m. iki spalio 7 d., kol ten gavo kunigo šventimus⁹.

Tuo metu, kai Veitas mokėsi seminarijoje, joje mokslus ėjo itin daug būsimų kunigų, kurie vienaip ar kitaip vėliau buvo susiję su 1863 m. sukilimu. Tai nestebina, nes Veito studijų metai Lietuvoje, kaip ir Lenkijoje, buvo patriotinio pakilimo, manifestacijų, kuriose dalyvauta ir dvasininkų, metai. Su Veitu ilgiau ar trumpiau studijavo aktyvūs manifestacijų organizatoriai Gelazijus Mingaila (Mangėla, Mongiallo) ir Antanas Mackevičius (Mockus, Mackiewicz, Panevėžio vikaras ir Suvainišio filijalistas), sukilime dalyvavę, vėliau emigravę Aleksandras Balčiūnas (Balčauskas, Balczewski), Vladislovas Dembskis (Dębski), Dominykas Pėža (Peža), 1863 m. kautynėse žuvęs Aleksandras Vitartas (Witort), kalėjimuose nukankintieji Vladislovas Mangirdas (Mongird), Jonas Rojus (Rajauskas, Rajewski), Sibiro, kitų Rusijos vidinių gubernijų tremtiniai: Adomas Dabkevičius (Dobkiewicz), Vladislovas Duseika (Dusejko), Julijonas Kelpšas (Kiełpsz), Vincentas Lukoševičius (Łukaszewicz), Motiejus Martišius (Martišauskas, Martyszewski), Jurgis Valašinas (Valašinskas, Wałaszyński), Gerardas Dymavičius (Dymowicz), Mikalojus Svolkenis (Swolkień), būsimieji Sibiro tremtiniai misionieriai Tobolske, vėliau Spaske: Vincentas Mosėjus (Mosiejus, Mossiej), Spasko bažnyčios vikaras Aleksandras Miliauskas (Milewski), Irkutsko vikaras, vėliau klebonas Juozapas Rozga (Ruzga, lenkiškai pasirašinėjęs Rozga, Rózga), Krasnojarsko kunigas Jonas Pūkenis (Pukienis, Pukień) ir kt. Patriotinio pakilimo metai bei seminarijos aplinka paliko pėdsaką šių klierikų galvosenoje, suformavo ir Veito politines pažiūras.

Įdomu, jog nemaža Veito bendramokslių taip pat reiškėsi lietuviškais, latviškais raštais ar iškilesne kultūrine, švietėjiška veikla. Tai jau minėtieji Vitartas, Dembskis, Pėža, Antanas Bartkevičius (Bortkiewicz). Veitas kurį laiką turėjo laimės studijuoti ir su *Anykščių šilelio* autoriumi Antanu Baranausku bei jo „triumvirato“ bičiuliu, rinkusiu lietuvių tautosaką, Antanu Valentu (Walent). Tuo metu mokėsi ir būsimasis aktyvus slaptų lietuviškų mokyklų steigėjas Kleopas Kozmianas (Kozmian), Žemaičių seminarijos profesorius Antanas Zaukevičius (Zawkiewicz), valstiečių gynėjas Stanislovas Petkus (Petkevičius, Pietkiewicz), matematiką, gamtos mokslus studijavęs kolekcionierius Jonas Radavičius (Rodowicz), kuris, sakoma, paskatinęs ir Baranauską imtis matematikos, ir kiti.

⁹Žr. I.Šenavičienė, Žemaičių diecezinės seminarijos klierikų kontingentas 1845–1865 m., *LKMA Metraštis*, t. 15, Vilnius, 1999, p. 39–127.

Tad nestebina, jog vėliau latvių religinėje raštijoje darbavosi ir pats Veitas. Vis dėlto norėtusi ginčyti bene svarbiausiąjį įvado teiginį. Įvade Veitas pristatomas kaip „žymus lietuvių ir latvių katalikų spaudos darbininkas“, jo veikla patikslinama tokiu sakiniu: *Su religinių raštų leidyba susijusi jo [Veito] veikla tikrai nėra pakankamai įvertinta, nors, be jokios abejonės, XIX–XX a. sandūroje jo būta vieno produktyviausių šios literatūros autorių, rengėjų ir leidėjų baltų kalbomis*¹⁰. Deja, Veitą vadinti žymiu lietuvių spaudos darbininku netikslu, nes jis, kiek žinau, nėra parašęs ar išvertęs nė vienos lietuviškos knygos. O jo leidyba tepasireiškė 3 latviškais religiniais spaudiniais. Palyginkime tokį produktyvumą su kitų XIX a. pab. lietuvių kunigų, sakysim, Jono Balvočiaus-Geručio produktyvumu, – pastarasis jį viršys keletą kartų. Beje, ir *Aukso Altorius* nėra paties Veito veikalas, o tik populiariausios maldaknygės vertimas į latvių kalbą. Klaidinga apie Veitą sakyti ir kaip apie „bene pirmąjį“ lietuvių kilmės kunigą, rengusį latvių katalikams religines knygas¹¹. Katalikybės sąsaja su latvių kalba, taigi ir dėmesys latvių religinei literatūrai, Kurše ėmė stiprėti šiek tiek anksčiau, nei ten pasirodė Veitas – jau nuo XIX a. 4-ojo dešimtmečio. Jos tikrasis iniciatorius buvo vienuolis dominikonas Juozapas Simforijonas Mileška (1804–1868, Mieleška, Mieleszka, Mileszko, Mieleszko, Mieleschko, Mielischko). Kilimo žemaitis iš Latvijos pasienio, gerai mokėdamas latvių kalbą, Mileška nuo 1832 m. darbavosi Rygoje. Itin išplėtė pastoraciją latvių kalba, rengė, vertė liaudžiai religinei praktikai skirtą latvių literatūrą¹². Pagal lietuvių analogą parašė ar išvertė keliolika (Juozas Tumas-Vaižgantas mini 12) svarbiausių religinių knygelių, tarp jų – Valandas, Giesmes, garsią maldaknygę ir giesmyną *Rohschu Kronis (Rožančius, 1843)*, sulaukusį ne vieno leidimo; šios religinės knygelės latviškai, Tumo-Vaižganto liudijimu, kartotos ir XX a. pradžioje. Dar 1836 m. išleido į latvių kalbą verstą vienuoliams skirtą Tomą Kempietį. Buvo puikus pamokslininkas latvių kalba, garsėjęs ne tik Rygoje, bet ir Alšvangoje, Lėnuose, kur atvykdavo pasidaruoti. Į Mileškos pradėtąjį katalikybės latvinimo darbą, Kuršo guberniją įjungus į Žemaičių vyskupiją, nuo 1849 m. pabaigos įsitraukė vyskupas Motiejus Valančius, kunigai: Kazimieras Soročinskis, Augustinas Lukšas, taip pat Miliauskas, Valentas, Veitas ir nemažai kitų.

¹⁰ M. Veitas, min. veik., p. 14, 20.

¹¹ Ten pat, p. 13.

¹² Žr. V. Biržiška, *Aleksandrynas*, antrasis (fotografuotas) leidimas, t. 3, Vilnius, 1990, p. 146–148; J. Tumas-Vaižgantas, Kunigai lietuviai, rašę latviškai, *Vaižganto raštai*, t. 19, Kaunas, 1933, p. 273–281.

Naujų duomenų turiu ir kunigo Mackevičiaus, katalikų misionierių Sibire: Pūkenio, Rozgos, Miliausko, Mosėjaus biografijoms bei veiklai.

Įvade ir *Istorijoje* (p. 161–165) minimas bei cituojamas Veito klebonas Skaistkalnėje Adomas Mackevičius (Mackiewicz) yra ne nuo 1863 m. sukilimo nukentėjęs tremtinys (žr. vertėjos komentarą išnašoje p. 161), o kitas – Jono sūnus, gimęs 1822 09 28, kilęs iš Luknių parapijos valstybinių valstiečių. Šis Mackevičius mokėsi Telšių apskrities bajorų mokykloje, 1843–1847 m. studijavo Žemaičių vyskupijos seminarijoje ir ten besimokydamas 1845 m. balandžio 5 d. buvo išventintas kunigu. Baigęs dirbo Gruzdzlių vikaru, nuo 1850 m. perkeltas į Šimonis filijalistu, nuo 1851 m. buvo Varnavičių filijalistu Elnės parapijoje Kurše, nuo 1855 m. pabaigos – Laukesos parapijos administratoriumi, nuo 1866 m. – vėl Šimonių filijalistu. 1871 m. vidaus reikalų ministro įsakymu grąžintas į Laukesą administratoriumi. Nuo 1882 m. – Skaistkalnės klebonas, nuo 1884 m. – penitenciarijus prie Kauno seminarijos ir katedros¹³. Jis niekad nebuvo teistas, baustas, ar išstremtas iš vyskupijos. Atvirkščiai – itin vertintas vyskupo Valančiaus kaip pareiginas, pasiaukojantis ir žmones šviečiantis klebonas, parapinių mokyklų steigėjas. Dar seminarijoje besimokydamas, rengė lietuviškus religinius raštus, paliko *Katechizmo apej treči prisakima Bažniczes Szventos* rankraštį.

Jonas Pūkenis (Anupro s., g. 1831 05 18) buvo kilimo iš Ukmergės apskrities, Kupiškio parapijos valstybinių valstiečių, 1851–1854 06 22 studijavo Žemaičių seminarijoje, 1854 m. ten buvo išventintas kunigu¹⁴.

Juozapas Rozga (Vincento s., g. 1834 09 28), kaip ir Veitas, buvo kilęs iš Ylakių parapijos valstiečių (valstybinių). Mokėsi Telšių apskrities bajorų mokykloje. Seminarijoje mokslus ėjo 1855–1859 m., kai baigė, buvo išventintas kunigu. Buvo Lyduvėnų, Liolių, vėliau Seredžiaus vikaru. 1863 m. bažnyčioje perskaitė valstiečiams sukilėlių manifestą, už tai buvo perduotas Kauno politinių reikalų tardymo komisijai ir išstremtas¹⁵.

¹³ Daug informacijos apie Adomą Mackevičių yra Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyriuje (asmens dokumentai – f. PR–XXIII, 307; susirašinėjimas – f. 42–14).

¹⁴ Gali būti, jog tai jis (Pukin) vėliau buvo Asvejos vikaras, 1862 m. pradžioje kaltintas sukilimo organizatorių literatūros platinimu Vitebsko gubernijoje, Drisos apskrityje (žr. *Революционный подъем в Литве и Белоруссии в 1861–1862 гг.*, Москва, 1964, p. 591–592), nes prieš sukilimą Žemaičių vyskupijos rubricelėse neminimas.

¹⁵ Kauno gubernijos viršininko pranešimas Nr. 540 generalgubernatoriui, 1863 03 16, Архивные материалы Муравьевского музея, относящиеся к польскому восстанию 1863–1864 г.г. в пределах Северо-Западного края, составил А. И. Миловидов, *Виленский вестник*, кн. 6, ч. 1, Вильно, 1913, p. 326–327; Taip pat apie Rozgą žr. K.R. Jurgėla, *Lietuvos sukilimas 1862–1864 metais*, Boston, 1970, p. 563.

Aleksandras Miliauskas buvo kilęs iš bajorų, seminarijoje studijavo 1857–1861 m. iki spalio 7 d., ten 1860 m. buvo išventintas kunigu.

Spasko vikaras Vincentas Mosėjus, taip pat kilęs iš Raseinių parapijos bajorų, mokslus ėjo Raseinių mokykloje. Seminarijoje studijavo 1857–1861 m. iki spalio 7 d., kol buvo išventintas, taigi, kaip ir Miliauskas, buvo Veito bendrakursis¹⁶. Kai mokslą baigė, buvo paskirtas Grinkiškio vikaru. Įskūstas, kad palaikęs ryšius su sukilėliais, buvo kalinamas Kauno kalėjime, 1865 m. išsiųstas nuolat gyventi į Tobolsko guberniją, prižiūrint policijai. 1881–1883 m. ėjo Tobolsko bažnyčios vicekurato pareigas¹⁷.

Apie Mosėjų Sibire likę įdomių duomenų, kurie rodo, jog ištremtų kunigų veikla turėjo savitumą, jie neminimi Veito *Istorijoje*. Tie savitumai buvo būdingi kunigams, kurie mokėsi Žemaičių seminarijoje Valančiaus įtakos metais. 1844–1865 m. Žemaičių vyskupijoje buvo plėtojama religinė švietėjiška dvasininkijos veikla, siekusi sustiprinti valstiečių katalikybę, įvairinant ganytojiškojo darbo sritis ir ypač išplečiant liaudies kalbos (lietuvių kalbos, o nuo 6-ojo dešimtmečio, prie vyskupijos prijungus Kuršo gubernijos teritoriją, ir latvių kalbos) vartojimą religijai skleisti. Šia kryptimi seminarijoje buvo reformuotas kunigų rengimas; jie mokomi pastoracijoje vartoti ganomųjų kalbą. Kad Valančiaus laikų seminariją baigę kunigai ir Sibire stiprino katalikybę, panaudodami parapijiečių kalbą, rodo Mosėjaus laiškas Feliksui Zavadskiui¹⁸. Sprendžiant iš laiško, šis kunigas Tobolsko parapijoje turėjo nemažai lietuviškai kalbančių tremtinių, kuriems jų kalba rengėsi sakyti ar jau sakė pamokslus ir mokė ar rengėsi mokytį skaityti. Laiško vertimą, manau, verta čia pacituoti. Taigi Mosėjus rašė:

Dievo valia turiu pareigą teikti dvasinę pagalbą po Tobolsko guberniją išsibarsčiusiems mūsų broliams. Važinėdamas įsitikinau, jog trūksta kai ko iš religinių priemonių, ir nors kai kurių jų Pono parduotuvėje nėra, nieko iš pažįstamų Vilniuje neturėdamas, drįstu Poną trukdyti asmeniškai.

Prašau išsiųsti pirmuoju paštu: a) lenkiškai–lietuvišką evangelijukę¹⁹, jeigu yra – didelio formato, b) 50 lietuviškų elementorių, c) lenkiškus pamokslus, kokie

¹⁶ Ten pat, p. 98.

¹⁷ Žr. P. Kubicki, *Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915*, Sandomierz, 1936, cz. 2, t. 2, p. 706–708; Kansko apskrities Tomsko Romos katalikų bažnyčios vikaro Vincento Mosėjaus formuliarinis sąrašas, 1900, *Minsko archyvas*, f. 1781, ap. 25, b. 249, l. 19–20 (archyvinių duomenų apie šį kunigą parūpino Lenkijos mokslų akademijos (Varšuva) profesorius habil. dr. Zbigniew Wójcik).

¹⁸ Vincento Mosėjaus laiškas Feliksui Zavadzkiui, 1882 10 28, Tobolskas, autografas, *Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 7–2152, l. 1.

¹⁹ Matyt, turimas omenyje Evangelijos ištraukų rinkinys, skirtas skaityti švenčių dienomis.

šiuo metu vertinami, d) kelias knygeles „Naujas Altorius“²⁰, f) 2 [knygeles] „Szwentdieniu darbai“²¹, 9) šimtą varinių kryželių, o už likusius pinigus – po lygiai rožinių, škaplierių ir [šventų] paveikslėlių. Prašau nustatyti kainą.

Ar yra Biblija su Doré²² piešiniais ir kiek kainuoja? Norėtume turėti lenkiškų ir lietuviškų knygų katalogą.

Drįstu paklausti, ar nėra Vilniuje kelioninių vargonų, taip pat – gal atsirastų įprasti nedideli vargonai, [likę] uždarius bažnyčią?

Prašau dovanoti, kad drįstu kamantinėti apie tokią daugybę dalykų. Kaip galima greitesnis atsakymas bus mano pasitikėjimo garantija ir padrąsins dar rašyti. Siunčiu 20 rublių, o ko trūks – atsiųsiu kaip galėdamas greičiau.

Kunigas Vincentas Mosėjus, 1882 m. spalio 28, Šv. Simono diena. Tobolskas.

Mano adresas: Dvasiškajam tėvui Vincentui Mosėjui, Tobolsko R[omos] Katalikų Bažnyčios vicekuratui Tobolske²³.

Kelios pastabos dėl Veito publikacijos struktūros. Manychiau, jog publikacijos struktūra sunkina suprasti tekstą. Visų skyrių pavadinimus reikėjo vienodinti pagal parapijas, chronologiškai išskiriant Irkutsko, Krasnojarsko, Nerčinsko–Čitos, Amūro krašto, Tomsko, Tobolsko, Omsko (sujungiant skyrelius „Omskas“, „Akomolinskas“, „Semipalatinskas“, „Semirečė“) ir Permės (sujungiant skyrelius „Permė“ ir „Jekaterinburgas“). Kaip buvo suskirstęs Veitas savo *Istorijos* tekstą, buvo galima aptarti komentaruose.

Skyriuose „Irkutsko parapija“ ir „Krasnojarsko parapija“ reikėjo atsiskyti identiškų tekstų, taip pat vertėjos komentarų apie bendrus, iki atsiskiriant parapijoms, kunigus Milaševičių ir Deziderijų Hacickį (plg. p. 106–108 ir 175–178). Pasikartojimų, kurių vertėjo išvengti, yra ir daugiau – ypač gubernijų, kraštų, kur būta katalikų misijų, aprašymuose.

Veito *Istorijos* Prieduose, skyriuje „Laiškai kun. Matui Veitui“ yra skelbiami Valančiaus, Juozapo Dovydaičio, Mogiliavo metropolito kanceliarijos laiškų Veitui ir Valančiaus laiško Skaistkalnės klebonui Andriejui Mikuličiui vertimai. Pastarasis rodo, kad laiškai rašyti ne tik Veitui. Visi šie laiškai,

²⁰ Tai yra: *Senas ir Naujas Aukša Altorius arba didžiausia geribe del dusziu krikščioniu*, Vilnius, 1879.

²¹ Tai yra: *Szwentdienis darbas arba Skajtimaj szwentosi dienosi del brolu letuwii*, Vilnius, 1862.

²² Gustave Doré (1833–1883) – prancūzų grafikas, tapytojas ir skulptorius, vienas iš populiariausių XIX a. iliustratorių. Pelnė pasaulinį garsą didžiųjų literatūros veikalų iliustracijomis, tarp jų 1866 m. iliustravo Bibliją. Skaitytojams pateikė patraukliausių personažų portretus ir situacijų vaizdus, kurie buvo naudojami ir tada, kai jų autorius tapo beveik visų užmirštas.

²³ Laiškas rašytas lenkų kalba, adresas – rusų kalba.

paimti iš monsinjoro Petro Puzaro asmeninio archyvo, kalba ne apie Veito Sibiro laikotarpį, o ankstesnį, Archangelsko gubernijos ir Skaistkalnės, tad nedera prie Sibiro katalikų misijų istoriją gvildenančios knygos tematikos. Jų pateikimas knygoje būtų suprantamas ir pageidautinas, jeigu šalia *Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraižos* taip pat būtų buvę publikuoti nekupiūruoti (iki šiol buvo spausdinti tik su kupiūromis²⁴) Veito atsiminimai iš tremties į Archangelsko guberniją ir iš Skaistkalnės, esantys Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštyne. Tada būtume turėję kompaktišką leidinį su visa mums žinoma medžiaga apie Veitą.

Tekste pasitaiko apmaudžių korektūros klaidų, iškreipiančių laiškų datas (žr. p. 220 Leono XIII privilegijos datą (1817 m., turėtų būti – 1897 m.), p. 277 Valančiaus laiško Veitui datą (1876 m., turėtų būti – 1871 m.)).

Ir pabaigai – vis dėlto tenka apgailestauti, jog buvo atsisakyta Veito *Istorijos* laiškų publikavimo originalo kalba, pirmiausia atsižvelgiant į populiarų skaitytoją, o ne specialistą. Skelbiant originalus, būtų buvę išsaugoti specifiniai XIX a. šaltiniai, jie būtų tapę prieinami platesnei (ir kitų kalbų) auditorijai, o lietuvių istorikui geriau atsiskleistų teksto niuansai. Leidinio pabaigoje reikėtų asmenvardžių ir vietovardžių rodyklių, taip pat platesnės santraukos reikėjo rusų kalba, nes *Katalikų Bažnyčios Sibire istorijos apybraiža* rusams, ko gero, yra ne mažiau įdomi nei lietuviams ar lenkams.

Dr. Ieva Šenavičienė

²⁴ M. Veitas, Atsiminimai iš 1863 m., *Mūsų senovė*, 1937, t. II, Nr. 1, p. 62–77; V. Biržiška, *Praeities pabiro: rinkinys straipsnių iš Lietuvos praeities*, Brooklyn, 1960, p. 187–212.